

personalstyrkan till ett minimum i kostnadsreducerande syfte med vanvård av patienterna som följdriktig konsekvens, förflyttas skuldbördan efterhand från privatiseringen av vården till kommunalpolitikerna, som inte varit tillräckligt omsorgsfulla i sitt val av "vårdleverantör". Som alltid presenteras dessa nyheter som slutna enheter utan påtagligare samband med andra händelser. Därför skildras kapitalismens baksidor som om människors eget privatekonomiska agerande saknade betydelse för privatiseringar av offentlig verksamhet, nedläggningar av företag och utflyttningar av huvudkontor och produktionsenheter till låglöneländerna. "Det som konsekvent undanhålls tittarna", anmärker Lindqvist, "är deras egen medverkan i det system som åstadkommer de klandervärda olägenheterna" (s. 82).

I den följande essän, "Igår var vi slösare. Idag är vi sparare", behandlar Lindqvist sparandets förändrade betydelser och implikationer. I Folkhemmets Sverige sågs sparandet som väsentligt inte bara för privatekonomin, utan också för samhället i stort. Genom att sätta in pengar på banken gav man möjlighet att låna ut kapital som sedan kunde användas för nyetableringar, vilket i sin tur skapade sysselsättning och större skatteintäkter åt välfärdsstaten. Moralen innebar att "den som spar han har". Räntan skulle skydda mot inflation och pengarna ackumuleras genom att inte spenderas.

Idag handlar "sparandet" i fondmäklarretoriken snarare om placeringar. Idén om förvaring och förökning genom tillförsel av alltmer sparpengar har ersatts av en föreställning om en mirakulös värdeexpansion av befintliga tillgångar för den som bara finner den rätta myllan, något som varje fondförvaltare påstår sig vara. Den finansiella ekonomin ger intryck av att välstånd skapas via transaktioner snarare än arbete och dess framväxt har givit upphov till en omfattande näring, bestående av aktiemäklare, börsanalytiker, fondförvaltare, rådgivare och ekonomijournalister. Alla dessa hjälpande händer går en svår balansgång. För att motivera sin existens måste de göra anspråk på oundgängliga expertkunskaper av stor betydelse för alla privata aktörer på finansmarknaden. Samtidigt måste de också bereda slumpen stort utrymme för att förklara sina egna missgrepp när de dyrköpta råden inte slår väl ut, vilket riskerar att undergräva deras trovärdighet som finansiella experter.

Is i magen kan väl sägas vara den första etnologiska studien av vad som ibland kallas för "den nya ekonomin", dvs. den finans- och informationscentrerade form av kapitalism som alltmer håller på att avlösa gårdagens mer produktionsorienterade ekonomi. Den historiema-

terialistiske sociologen Giovanni Arrighi har drivit tesen att finansmarknadernas expansion tenderar att utgöra det sista stadiet i varje kapitalistisk ackumulationsregim och hävdar att vi nu ser tecken på en tillbakagång för den USA-dominerade regim som cementerades i och med Bretton Woods-konferensen 1944. Fullt så långtgående slutsatser finner man inte hos Lindqvist, men väl en insiktsfull och genomtänkt diskussion av den "ekonomism" eller den nyliberala världsbild som intar en central position i samhället. En förtjänst är att författaren till skillnad från många andra etnologer inte reducerar sitt studieobjekt till en fråga om renodlade kulturprocesser eller överbyggnadsfenomen, utan betonar sammanhanget mellan ekonomijournalistikens representationer och den ekonomiska ordningens realiteter i form av exempelvis tragedier inom äldreomsorgen, företagsnedläggningar och ökad arbetslöshet. Här anar man att Lindqvist är sitt marxistiska arv trogen.

I notförteckningen kan man läsa att boken har sin grund i ett projekt om senkapitalistisk kultur, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Ingenstans står emellertid att detta är slutrapporten, vilket väcker förhoppningar om fler publikationer.

Fredrik Schoug, Lund

Den motsägelsefulla staden. Vardagsliv och urbana regimer. Ingemar Elander (red.). Studentlitteratur, Lund 2001. 308 s., ill. ISBN 91-44-01834-7.

Vid Centrum för stadsmiljöforskning vid Örebro universitet pågår sedan några år forskningsprojektet "Staden som livsmiljö – vision och verklighet", som i huvudsak finansieras av Byggnadsforskningsrådet, numera Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad (FORMAS). I forskningsprojektet studeras olika sidor av staden och dess utveckling. Den teoretiska ramen vill kombinera statsvetenskapligt förankrad regimteori med vardagslivsperspektiv och har hämtat inspiration från kulturgeografi, sociologi och arkitekturteori. I antologin *Den motsägelsefulla staden. Vardagsliv och urbana regimer* presenteras de hittills uppnådda resultaten i tio kapitel författade av 14 forskare som representerar en rad olika discipliner: arkitektur, ekologi, historia, kulturgeografi, nationalekonomi, sociologi och statsvetenskap. Författarna är dels etablerade forskare, dels doktorander.

I inledningskapitlet redogör statsvetaren Ingemar Elander och kulturgeografen Ann-Cathrine Åquist bl.a. närmare för forskningsprojektets övergripande analysram, dvs. regimer och vardagsliv. Regimteori handlar om hur olika aktörer skapar former för samarbete för att få saker gjorda. När koalitioner av aktörer uppnår en viss stabilitet och varaktighet kan man tala om att det uppstått en regim. Regimteorins maktperspektiv i forskningsprojektet rör beslut som förändrar staden. Hur dessa förändringar påverkar de enskilda människornas vardagliga liv är ett komplementärt perspektiv som forskningsprojektet också vill utgå ifrån.

Sociologerna Rolf Lidskog, Björn Johansson och Kerstin Lekare behandlar i sitt kapitel det ständigt aktuella temat våld och trygghet i staden. Författarna refererar här till gjorda undersökningar i Örebro. Av särskilt intresse är den jämförelse mellan tre bostadsområden med olika bebyggelseslag som författarna genomfört. De skillnader i brottslighet, trygghet och social kontroll som områdena uppvisade var inte så entydiga som man kunnat vänta sig. I kapitlet refereras vidare en annan undersökning av våldet i Örebro centrum. Här visar författarna på komplexiteten i våldets orsaker och relationen till den fysiska stadsmiljön. Kapitlet är intressant och förtjänstfullt på så sätt att det visar på att det inte finns några enkla förklaringar och lösningar när det gäller våld och trygghet i staden.

Exkludering av invandrare i den mångkulturella staden är temat för det teoretiskt djuplodande kapitel som skrivits av statsvetaren Marcus Johansson och statsvetaren, kulturgeografen m.m. Abdul Khakee. Författarna gör här först en genomgång av forskning om den etniskt stratifierade staden och om social exkludering. Härfter redovisas resultaten från tre olika egna undersökningar: för det första en strukturanalys av invandrarrepresentation i partier på det lokala planet, för det andra en diskursanalys av den offentliga dialogen i en hyresgästförening i Örebro samt för det tredje en analys av policy i kommunala markpolitiska frågor. Alla tre undersökningarna belyser tydligt den exkludering som invandrare på olika sätt blir föremål för från de urbana regimerna. Slutligen visar författarna kortfattat hur detta får konsekvenser för invandrararnas vardagsliv.

Ekologen Ulf Sandströms är verksam som kommunekolog i Örebro. Han skriver om stadens grönstruktur och samhällsplanering samt redovisar även en egen undersökning av nio kommuners olika planeringsdokument om grönstrukturer. Resultaten visar bl.a. en fokusering på grönstrukturens betydelse för rekreation,

fritid och hälsa medan grönstrukturens andra funktioner inte prioriteras, som att upprätthålla biologisk mångfald, att förbättra stadens hälsa eller som stadsbyggnadselement. Slutligen lägger författaren fram en rad förslag till konkreta åtgärder för att utveckla en stadsgrönstruktur. Avslutningsvis konstaterar Sandström att det på det retoriska planet kan se ut som om miljöfrågan får hög prioritet i politiken. I faktisk handling är dock bilden inte entydigt ljus även om insikten växer om grönstrukturens betydelse för staden.

Arkitekten Gunnar Perssons kapitel behandlar grannskap och offentlighet i den senmoderna staden. Han menar att det pågår två processer när det gäller människans relation till närmiljön. Dels finns en tydlig spridningsprocess som beror på förändringar i mobiliteten, familje- och arbetsförhållanden, fritidsboende, kvinnors förvärvsarbete, skolsituationen, informationstekniken m.m. Dels pågår en privatiseringsprocess som innebär att närområdets offentliga liv leds in till den privata bostaden. Persson gör även en genomgång av grannskapstanken under 1900-talet. Han konstaterar att grannskapsplaneringen lever kvar i Sverige som ett ideal för planering och politik. Samtidigt finns tendenser som verkar i helt motsatt riktning: det lokalt offentliga har förlorat i betydelse medan omvärlden (både offentligt och privat) och den lokala privata sfären blivit viktigare. Persson menar att det finns värden både i värnandet av det lokala och i den utveckling som gör oss mer oberoende av platsen. En rimlig slutsats för planeringen blir därför en syntes av dessa värden.

Historikern Thord Strömberg och statsvetaren Ingemar Elander redovisar på ett mycket intressant sätt hur regimansatsen kan användas. Deras kapitel är en historisk studie av urbana regimer med huvudvikt på kommunal bostadspolitik. Huvuddelen ägnas åt vad författarna kallar de "urbana välfärdsregimerna" under perioden 1950-80 och den därpå följande "fragmenterade" kommunalpolitiken. Välfärdsregimerna, som författarna belyser med exempel från Munkfors och Örebro, kännetecknades av en samverkan mellan aktörerna i samhällsbyggandet under en tid med en närmast naturgiven ekonomisk tillväxt. Kommunalpampen frodades under denna tid och hade en maktbas i kontrollen över de kommunala välfärdsanordningarna. När konjunkturen vände rycktes grunden undan för regimerna och beslutsordningen fragmenterades vilket gjorde det möjligt för en mer öppen politisk debatt. Något som präglar nutiden är tillväxtkoalitioner och strävan att marknadsföra städer i större sammanhang.

Historikern Katarina Larsson skriver om kollektivhus i Örebro i ett kapitel med rubriken "Manlig välfärdsregim och kvinnors förändringsstrategier". Tanken på ett kollektivhus aktualiserades under 1920-talet av Fredrika Bremer-förbundet för att skapa ett boende för förvärvsarbetande kvinnor. Frågan drevs sedan kommunalpolitiskt i flera omgångar av olika kvinnoföreningar. Det fanns dock ett motstånd mot kollektivhusidén hos den socialdemokratiskt dominerade välfärdsregimen i Örebro. Motståndet var ideologiskt betingat och baserat på klasskonflikt och konflikt mellan produktivt och reproduktivt arbete. Det dröjde därför ända till 80-talet innan ett kollektivhus till slut byggdes; det nya politiska klimatet hade då gjort kollektivhustanken mera gångbar. Larsson kritiserar avslutningsvis regimteorins tes att i makt-hänseende underprivilegierade grupper kan skaffa sig makt genom koalitioner och nätverk. Detta gäller inte alltid och i synnerhet inte när kvinnor försöker ta sig in på den formella, av männen dominerade politiska dagordningen, t.ex. genom kvinnoföreningar. Kön är en viktig dimension när det gäller att förstå urban politik, menar Larsson, och sätter fokus på en öm punkt med sin avsnittsrubrik "Den könsblinda kommunalpolitiken".

Historikern Lars Ilshammar och statsvetaren Joachim Åström skriver om demokrati och informationsteknik. Författarna redovisar olika visioner om digital demokrati, dvs. hur informationstekniken kan användas i olika demokratimodeller från direktdemokrati till representativ demokrati. Härefter gör författarna en genomgång av den statliga IT-politiken och resonerar sig fram till att det finns en tydlig motsättning mellan de värden den statliga IT-politiken bygger på och de lokala initiativ som börjar komma till stånd för att utveckla demokratin med IT-stöd.

Kulturgeografen Ann-Cathrine Åquists kapitel har rubriken "Vardagsliv som planeringsredskap". Hon gör här först en överblick över vardagslivsperspektivet i forskningen och diskuterar hur begreppet vardagsliv skall definieras och hur vardagslivsperspektivet kan tillämpas i praktisk stadsplanering. Kulturgeografins s.k. tidsgeografi som utvecklades av Torsten Hägerstrand är härvid en lämplig metod menar Åquist. Bland tidsgeografins metoder märks analyser av s.k. dagsprogram för enskilda människor, dvs. hur vardagslivet organiseras i tid och rum. Åquist menar att vardagslivsperspektivet kan användas i stadsplanering för att analysera hela stadsdelar bl.a. genom att man utgår från just sådana dagsprogram. Det är då viktigt att alla sociala gruppers behov uppmärksammas. Vidare kan

dagsprogrammen bli en form för delaktighet i planeringen genom att människor får pröva sina egna dagsprogram mot planerna. Åquist gör vidare en kort återblick på en tidigare studie av generalplanen för Örebro från 1955 och citerar den franske filosofen Henri Lefebvres uttalande: "i varje urbanistiskt projekt är ett program för vardagslivet förborgat". Ett sådant dolt program för vardagslivet fann Åquist mycket riktigt vid en läsning mellan raderna i generalplanen.

Slutligen skriver arkitekten Annika Schéele om stadsdelsförnyelse på brukarnas villkor. Hon redovisar härvid en ny metod att vid stadsplanering föra fram önskemål och krav från en stadsdels "vardagsbrukare" nämligen "parallella kvalitetsprogram". Syftet är att få "mänsklig mångfald" som en utgångspunkt för planeringen. Metoden går ut på att bilda mindre samtalsgrupper, som är sammansatta av individer från en specifik brukarkategori, t.ex. familjer med förskolebarn, familjer med skolbarn, ungdomar, äldre, invandrare osv. I en sådan grupp kommer synpunkter fram på ett helt annat sätt än vid konventionell planering, vilket Schéele visar med exempel från försöksverksamhet i det pågående forskningsprojektet "Stadens byar". Poängen är att varje brukarkategori skall få fram sitt eget kvalitetsprogram. Schéele konstaterar avslutningsvis att upprättandet av sådana parallella program befäster erkännandet att olika brukargrupper har skilda behov och intressen.

Den motsägelsefulla staden är ännu en i floden av antologier, en flod som tycks tillta. Som antologi är dock boken mycket berättigad. Enligt förlagets baksidestext är bokens syfte att användas i den högre undervisningen men den vänder sig också till planerare, tjänstemän, politiker och samhällsintresserade i allmänhet. Jag skulle vilja tillägga att bokens kanske har ett ännu större värde genom att den på ett lättillgängligt sätt presenterar resultaten från ett stort pågående tvärvetenskapligt forskningsprojektet. För stadsforskare ger den sålunda god kunskap om projektets hittillsvarande resultat och pågående forskning. Renodlade forskningsrapporter ger ju sällan någon större kunskapspridning.

Generellt sett är det så att forskning om staden har en sådan bredd och omfattning att det är en omöjlighet att vara insatt i alla olika inriktningar, vilket en läsning av *Den motsägelsefulla staden* mycket tydligt ger besked om. Boken kan därför för en läsare ge ingångar till nya forskningsområden och uppslag till ny forskning, inte minst genom att flera av kapitlen innehåller kvalificerade genomgångar av teorier och tidigare forskning med omfattande referenser. För mig förefaller den regimteo-

retiska ansatsen fruktbar för förståendet av de historiska processerna i städerna. Att, som sägs i inledningen, komplettera detta perspektiv med ett vardagslivsperspektiv är naturligtvis en mycket riktig tanke. Att döma av boken låter det sig dock svårigen göras empiriskt i en och samma undersökning. Vardagslivsperspektivet och hur det kan tas tillvara i praktisk planering är teman i boken som jag som etnolog gärna stannar vid och funderar vidare över, t.ex. metoderna att använda tidsgeografins dagsprogram och de parallella kvalitetsprogrammen. Slutligen vill jag gärna särskilt framhålla Katarina Larssons mycket läsvärda artikel om kollektivhuset i Örebro. Att genusaspekter kan ge en ny syn på det historiska stadsbyggandet tydliggörs otvetydigt här.

Den motsägelsefulla staden har liksom de olika författarna en ämnesmässigt mycket stor bredd. Författarna har även i övrigt en stor bredd genom att flera av dem förutom att vara forskare har praktisk erfarenhet av samhällsplanering och stadsbyggnadsfrågor, vilket bör vara en viktig och befruktande dimension i det pågående forskningsprojektet. Samtidigt har detta inneburit att boken inte blivit särskilt enhetlig. Det finns en stor spännvidd mellan teoretiska kapitel, empiriska kapitel och kapitel inriktade på praktisk samhällsplanering. Men det gör också boken spännande att läsa med ofta överraskande infallsvinklar på stad, stadsliv och stadsbyggande.

Ulf Stahre, Göteborg

Britta Hammar och Pernilla Rasmussen:
Kvinnligt mode under två sekel. 191 s., ill.
Bokförlaget Signum, Lund 2001. ISBN 91-87896-49-4.

Redan vid en flyktig blick i den här boken känner man att här är något nytt. Det är inte den vanliga modehistorien med dräkter framifrån och från sidan, här har man krupit djupare in i materialet. Författarna har valt ut 28 plagg ur Kulturens rika dräktsamlingar; det är plagg som burits av ståndspersoner i Lund eller på godsens i Skåne. Urvalet är gjort med stor precision, det visar alla de viktigaste typerna av damdräkt från 1730-talet till omkring 1860, alltså en period då allting ännu syddes för hand. Dessa dräkter har analyserats i varje detalj.

Britta Hammar, förste antikvarie vid Kulturen, har skrivit det inledande kulturhistoriska kapitlet. Där får vi veta hur modet förmedlades, varifrån man fick tygerna och vem som sydde. Genom brev, dagböcker och memoarer får man del av småprat flickor och kvinnor emellan

hur tyger och band inköptes, vad de skulle ha på sig och vad de trivdes i. Vi kommer personerna nära, vi tar del av flickornas förväntan inför nästa bal, hur de stärkte underkjolarna slaknade under danskvällen, hur trångt det blev i vagnen med krinolinerna och hur man höll sig varm inomhus genom att behålla den vadderade sidenkappan på. Också flickornas uppfostran och utbildning diskuteras, där tar hon fatt i Eva-Lis Bjurmans forskning. Britta Hammars avsnitt är kulturhistoria av hög klass.

Pernilla Rasmussen, som är intendent vid Textilmuseet i Borås har gjort tillskräningsmönster av alla plaggen. Mönsterna kompletteras av noggranna sömnadsbeskrivningar som kan berätta hur en åtsittande ärm är skuren för att ge rörelsefrihet, hur ryggens watteauveck lades eller hur ryggen i empireklänningarna skars för att flickorna skulle se så späda ut som möjligt. Fårbogsärmens märkliga skärning eller hur ett rynkat liv sätts samman med en rynkad kjol får vi besked om. Detaljerna visas också i de många färgbilderna. Ett litet lexikon avslutar boken med tydliga bilder på hur olika fållar och andra sömmar och avslutningar görs, hur knapphål kunde sys och knappar kläs. Bilderna till detta avsnitt är ritade av Kirsten Toftegaard vid Kunstindustrimuseet i Köpenhamn, för fotografering av dräkterna svarar bokförlaget Signum. Det finns en perfekt korrespondens mellan text, fotografier och teckningar. En eloge borde nog också ges till museets konservatorer för att bilderna visar samtliga dräkter i så fint skick.

Detta är ett nytt sätt att undersöka kläder – denna detaljskärpa i hantverkets detaljer. Det är inte någon lätt text att läsa med alla fackuttryck, och den har säkert varit svår att skriva. En hantverkare brukar säga "så här gör man", men att beskriva det i ord är en konst. Och det har Pernilla Rasmussen lyckats med.

Denna bok är en guldgruva för kostymtecknare på teatern, för dem som vill se egna historiska dräkter och för museifolk. Säkert kan den också inspirera mode-skapare till en eller annan nyhet. Det finns en brittisk motsvarighet som tas upp i källförteckningen, böcker av dräkthistorikern Janet Arnold, som så olyckligt gick bort för några år sen. Hennes utsökta skärningsmönster är i skala 1:12, vilket blir rätt svåröversatt för oss som har decimalsystemet i kroppen. Denna svenska bok är därför lättare att använda för oss.

Jag är ganska säker på att ett grönt siden som kallas brokad är en *race de Sicile*, men det är en bagatell. Ett alldeles bestämt önskemål har jag – en fortsättning som på liknande sätt behandlar modet under följande period.

Elisabet Stavenow-Hidemark, Stockholm